

Lukács György
Interjú a Központi Bizottság részére
1971 január

1970 legvégén Acél György mekkerte Lukácsot, hogy a K.B. részére interjú formájában fejtsse ki nézeteit a párt politikáját érintő néhány kérdésről. Az interjút Nagy Miklós szervezte meg; a kérdéskörök összeállítását Baródy Ferenc, Holló Mária, Jánosy Ferenc és Szegedi Györgyné végezte; az interjút Baródy Ferenc folytatta le. A tulajdonképpeni interjú 1971. január 5-én készült; egy általános politikai és egy személyes vonatkozású részre oszlott; ezt követte január 15-én egy kiegészítő interjú. A feljegyzés magnetofonnal történt. A szöveg nem tartalmaz interjú-kérdéseket (a tárgykörökről folytatott előkészítő beszélgetések nincsenek rögzítve). A megnevezett szövegben a felvételhez képest néhány átszoposztatás van: az egy-egy problémára vonatkozó olykor vissza-visszatérően kiegészített fejtegetések egy helyre kerültek; egyebekben a szerkesztés a minimális változtatás elvét követte: szövegfejlesztésre és az irójcsek elhelyezésére szorítkozott (a kiegészítések stándeke akkor nem kerültek fel). A szöveget Lukács átolvasta, helyenként módosította és approbálta (január 15-én, ill. 23-án). A szöveg tízoldala gépelt változatát a magnetofon-szalagokkal együtt január végén kapta meg a K.B. apparátusa. Ebben a változatban egy pár (jelentéktelen) gépelési hiba maradt. A jelen szövegben ezek javítva vannak; van benne továbbá egy — lábjegyzetben jelzett — utólagos igazítás. — Lukács-Archívum

Lukács György
Interjú a Központi Bizottság részére
1971 január

1970 legvégén Aczél György megkérte Lukácsot, hogy a K.B. részére interjú formájában fejtsse ki nézeteit a párt politikáját érintő néhány kérdésről. A tulajdonképpeni interjú 1971. január 5-én készült, egy általános politikai és egy személyes vonatkozású részre oszlott; ezt követte január 15-én egy kiegészítő interjú. A szerkesztés a minimális változtatás elvét alkalmazta: szövegfűzésre és az írásjelek elhelyezésére szorítkozott (a közléssel szándéka akkor nem merült fel). A szöveget Lukács jóváhagyta. – Lukács-Archívum

Ha a X. kongresszus előtt,

~~és~~ alatt és után elhangzó dolgokról a véleményemet meg kell mondanom, akkor egyszerűen azt mondhatom, hogy ha ezek a mondások át volnának téve állító módból óhajtó módba, akkor azt mondanám, hogy százszázalékra meg volnék vagyok mindennel elégedve, minthogy Ez azonban ez nem történt meg, és egy egész csomó dolog, amit nálunk egy nagyon távoli óhaj, úgy van tárgyalva, mintha a mi valóságunknak egy része volna, Ez különösen vonatkozik a demokratizálás összes kérdéseire, ahol tudniillik formálisan megvan egy bizonyos demokratizálás, csak azt ne felejtsük el, hogy ez minden diktatúrában mindig megvan, formálisan mi Rákosi alatt éppen úgy „szabadon” választottuk a képviselőt (a „szabadon” idézőjelben mondom), mint ahogy most választottuk, és én ezt meg tudom ítélni a saját reakcióból, mert mivel én a fontos kérdésnek tartottam, hogy a választási statisztika azt mutassa, hogy minél nagyobb százaléka a lakosságnak szavazott le, ennél fogva én minden választáson résztvettem, leadtam a cédulámat, de be kell vallani, most az utolsó 25 év alatt egyszer sem néztem meg, hogy ki áll a szavazócédulán. Azt hiszem, hogy ez egy bizonyos fokig fotográfiája annak, hogy mennyiben demokratikus és mennyiben nem demokratikus. Nem demokratikus dolog abban volt, hogy engem az a kérdés, hogy ki képvisel engem a képviselőházban, abszolút nem érdekelt. Ez az érzésem azonban, meg kell mondanom, hogy Tisza István alatt is megvolt.

Az csak akkor jelent több demokráciát, ha feltéve, hogy ha több jelölt van ez azt jelenti, hogy a jelöltek azzal a kerülettel, amelyet képviselnek, egy bizonyos kapcsolatban állanak. Amennyiben csak arról van szó, hogy két párt jelölt jelöltek, és a szavazó polgároknak ezekkel semmi

kapcsolatuk nincs, semmi beleszólásuk abba, hogy ki legyen a
 jelölt és így tovább, ^{ebben az} ~~ez~~ esetben a dolog nem jobb, mint az amerikai
 elnökválasztás ~~é~~ ^{hogy} ~~hogy~~ ~~hivják~~ ott is két jelöltről van szó. A
 két jelölt magában véve még egyáltalában nem jelent demokráciát;
 demokrácia akkor jön létre, ha a jelölt és a kerülete között egy
 bizonyos kapcsolat van, ami azt jelenti ^{Vé} ~~n~~ nem azt mondom, hogy
 a képviselőnek a kerülete csip-csup ügyeivel ~~is~~ ^{is} kell foglalkoznia -,
^{hogy} ~~de~~ a képviselőnek tisztában kell lenni azzal, hogy az ország
 nagy kérdéseiben, ~~most~~ nem az országnak, hanem az ő kerületének
 mi a hangulata, mert csak ebben az esetben lehet ő közvetítő az
 országos határozat és a kerülete között. Ugy ^{hogy} én ezt a refor-
 mot, ~~bevallom magának,~~ csak egy ~~hogy~~ ~~hivják~~ formális reformnak
 tekintem; ^{ny} ~~N~~agyon lehetséges, hogy nagyon sok ember lesz, aki
 teljesen véletlenül dobja bele ezt vagy azt ^{a renet} ~~a dologba~~, anélkül,
 hogy a ~~hogyhát nem tudom én~~ a választás kérdése komolyan felmerült
 volna. Ezek ~~vannak~~ vonatkoznak éppen a valóságos demokratikus kér-
 désekre. Vonatkoznak ² arra, hogy olyan dolgokban, amelyek nem is
 érintenek országos kérdéseket, egy végigvitt vita lehetséges-e.
^{Most mi} ~~Tudjuk~~ jól, hogy még irodalmi kérdésekben is van egy hivatalos
 álláspont, bizonyos esetekben megesik, hogy az első kritika nem
 a hivatalos álláspontot fejezi ki, ezt a Népszabadság rendkívül
 hamar korrigálja s helyreállítja a hivatalos álláspontot, ^V ~~gondol-~~
 jon csak a Konrád regényének a kérdésére, ami igazán nem volt
 egy olyan országos kérdés, amely esetleg ~~hat~~ nemzetközi zavart
 idézhetett volna elő, mert a fene se törődött azzal, hogy mi a
 Konrád regényét ^é ~~dicsérjük-e~~ vagy nem, és mégis ez a gyorsan

beálló és demokratikus formába öltöztetett korrekció a ~~Konrad~~ ~~Galád/2~~ kérdésében is nagyon hamar bekövetkezett. Most ez az, ami ellen én tiltakozok, ^{ny} ~~h~~ hogy mi itten egy befejezett demokráciáról beszéljünk, én egyáltalában nem vonom kétségbe azt, hogy a Kádár elvtárs és egy csomó elvtárs a vezetőségben ^{tényleg} demokráciát akarnak. Ha ők azt mondanák, hogy demokráciát akarunk, segíts nekünk ennek a megvalósításában, én lelkesen ^{velével} segítenék. Ha azt mondják, hogy megvalósítottuk a demokráciát, akkor hátradőlök a karosszékben és azt mondom, hogy szeretném látni. ^{én} én itt mindig - és ~~megengedni, hogy itt most~~ ^{nek} mindjárt utaljak az utolsó lengyel válságra - ^{én} itt egy döntő kérdésnek a szakszervezeti kérdést tartom. Nem abból a szempontból képelem, mert az ~~egy~~ ^{most} nagyon messze távoli dolog, hogy ^{most} a munkások a szakszervezetben valamit elhatároznak, és a központ azt kénytelen ^{levegő} ~~akarat~~ ellenére végrehajtani, azt hiszem, hogy ^{én} ilyen utópista Magyarországon nincs, aki ilyesmit el tudna képzelni. ^{én most} De arról van szó, hogy létrejön ⁿ az üzemi munkásságban egy apátia, ^E az az apátia körülbelül így fejeződne ki, ^{ha} a munkások megmondanák a véleményüket, ^{hogy nem} érdemes elmenni a közgyűlésre, nem érdemes felszólalni, ugyanis az történik, amit a bürokrácia akar. Ez a mai munkásoknak a hangulata. Most azt lehetne mondani, hogy ez ugyan nem demokratikus, de egy nagyon kényelmes, ^{és} jól kezelhető ^{és} jól irányítható, ^{alkalmas} ~~vázethető~~ ^{állapot} ~~dolgot~~ hoz létre. A baj csak az, hogy a munkásokat igazán vezetni csak akkor lehet, ha igazán vezetjük őket, értve az alatt, hogy ismerjük ~~is~~ azokat a szükségleteket, amelyek bennük ^{erek} ~~fel~~merülnek, a szükségletek vagy helyesek, akkor ^{elég} ~~végrehajtjuk~~ ^{tevényt} ~~őket~~, vagy helytelenek, akkor vitatkozunk a munkásokkal, és igyekszünk, őket megnyerni a helyes álláspontnak, ^{de} ~~sem~~ ^{az} ~~ami~~ ma fennáll.

új be-
kérés

És most ~~engedje meg, hogy~~ ^{ennek} erről a veszélyről ^{szerepük} beszéljék ⁿⁱ.

A régi szakszervezeti mozgalmakat is az karakterizálta, hogy a munkások ahol maguk határozták el a maguk gazdasági politikáját, összhangba hozva a párttal és a szakszervezettel, att a vadsztrájkoknak a száma ^{nagyon} kicsi volt. Vadsztrájkok nem az ugynevezett radikális területeken voltak sűrűn elterjedve, ^{hanem} ~~voltak elterjedve~~, ahol a bürokrácia már a kapitalizmus idejében egyszerűen dirigálta a munkásságot; ^{széles} létrejött egy olyan szituáció, amelyet a munkások türhetetlennek tartottak, ebben a türhetetlen szituációban nem lévén senki, akivel meg lehetne tanácskozni a dolgokat, ^a nem lévén senkit, most gyakorlati és nem a hirdetett elméleti szempontból ^{ki} veszem ^{kitört} az ugynevezett vadsztrájk. Most ^{Már} az én véleményem szerint ami Lengyelországban történt, az egy tipikus vadsztrájk volt. És ~~most~~ ^{széles} tiszta nevetség, hogy most egyszerre a vadsztrájkoló normális munkásokat ^{ki} nevezzük huligánoknak és nem tudom én micsodáknak; azok éppoly kevésbé huligánok, mint bármely munkás, azok csak egyszerűen elvesztették a türelmüket. Most már itt lehet vizsgálni, és kétség ^{milyen szerepet játszott} kívül megvizsgálandó dolog: a bürokratizmusnak egy olyan foka, mint amilyen Lengyelországban volt, ^{ahol} tudniillik ~~egy~~ hallatlan ostoba módon ~~a~~ pont karácsony előtt akartak csinálni egy áremelést. Én nagyon jól tudom, a mi kormányzatunk ebben sokkal ügyesebb, ilyesmi minálunk nem történne meg. De ^{nem lehet} azt állítani, hogy nem történhetik egy olyan intézkedés, amelyre a munkások éppenny ^{le} expresszálnak és vadsztrájkot hirdetnek ^{széles} mivel az igazi szakszervezeti alternatíva ki van kapcsolva az életükből, ez minálunk is és minden népi demokráciában, bármikor megtörténhetik.

[Én a vadsztrájkot nem egy különleges jelenségnek, hanem a szak-
 szervezeti demokrácia hiányának komponensek, tuloldalanak tar-
 tom, és ezért egy rendkívüli veszélyt látok. Ezt nagyon sokszor
 fejeztem már ki, a mi szakszervezetünk trockista vonalának a
 fejlődésében, értve az alatt, hogy egy fajtáját az állami, vagy
 félállami végrehajtó apparátust látjuk a szakszervezetekben.
 Ha azt mondom, hogy ~~erre~~ trockizmus, az alatt azt értem, hogy az
 új ~~ökonomia~~ ^{gazdasági politika} bevezetésének az idején egy orosz pártkongresszuson
 teoretikus összetűzés volt Trockij és Lenin között. Trockij
 azt az álláspontot képviselte, hogy a szakszervezetek, mint
 tömegszervezetek arra valók, hogy a kormány gazdaságpolitikáját
 az ipar fejlesztésében támogatassák. Lenin azon az állásponton volt
 természetesen nem idézek szó szerint, csak emlékezetből, hogy a
 szakszervezetek arra valók, hogy mint önálló tömegszervezetek
 a fennálló szocialista kormányt, ^{amelytel szemben} amely telítve van Lenin szerint
 bürokratikus maradványokkal, ^{hogy} legyenek a kormánynak az intézkedéseivel
 szemben, ha kell, megvédelmezzék a munkásokat. Azt hiszem, hogy
 világos, hogy itt két ~~szó~~ ^{álláspontot} pontosan ellenkező dologról van szó.
 Noha természetesen Lenin sem azt gondolta, hogy a szakszervezeti
 politika és a kormánynak a gazdaságpolitikája között ne legyen
~~egy~~ ^{által} érintkezés, de ~~azáltal~~ ^{által}, hogy ő a végső fokot kihangsúlyozta
 ti. a munkásnak a megvédését, világos, hogy ebben bennfoglaltatik
 az, hogy a gazdasági intézkedések végrehajtása előtt a kormánynak
 feladata a szakszervezetbe szervezett munkásokat meggyőzni
 arról, hogy ez egy helyes dolog és az ő érdekük. Vagyis a Lenin-
 Trockij-ellentétben a szakszervezetek felülről dirigált bürokra-
 tikus államosítása áll szemben a szakszervezeti demokrácia
 követelésével. [Most már én ennek a jelentőségét ott látom,

hogy itt van a mindennapi életben a lehetőség arra, hogy kormány^V
 szocialista kormány^V és munkásosztály között egy állandó konkrét
 kapcsolat létrejöjjön, mert ha minden fontos, valamennyire fontos,
 a munkáséletbe belenyúló gazdasági intézkedést tényleg megvitat-
^{nak}~~nak~~ a szakszervezetben, akkor a kormánynak tudomása van arról,
 hogy a munkástömegek valóban hogy viszonylanak ehhez a rendelet-
 hez. Ennek természetesen megvannak^a gyakorlati következményei
 is. Abszolút^{is} lehet képzelni, hogy vannak olyan szituációk
^Vnemcsak a háboruban, amelyben a kormánynak azt kell mondania^g
 a munkásoknak, hogy akár tetszik nektek, akár nem^{ezt}, végre kell
 hajtani; hogy ~~nem tudom~~ egy egyszerű dolgot mondjak^{amikor}: a múlt nyáron
 volt ez az árvíz nálunk, akkor a munkásokra nagyon sok extra fel-
 adat hárult. Érdekes, hogy a magyar munkásság minden további nél-
 kül megértette, hogy ezeket az extra feladatokat végre kell haj-
 tani. És ha egy szakszervezeti vitán ment volna ez keresztül,
 ez kétség^{ik} kívül kifejezésre is jutott volna. De^{itt} ~~nem arról van~~
^{megoldás} szó, hogy a munkás azt érezze: egyszer hoz a kormány egy helyes
 rendeletet, egyszer hoz egy helytelent, és énⁿekem egyformán végre
 kell hajtani, semmi beleszólásom nincs^a de úgy^a beleszólásnak^{na}, a
 megvitatásnak, az egymás meggyőzésének^{azok} módjai, amelyeket^{ky} a szak-
 szervezetben de facto megvitatott kérdésekben^{jelentkeznek} merülnek^{ezek} ki, teszik
 az igazi kontaktust a párt és a kormány és a munkásosztály
 között. ~~Most én~~ Azt állítom, hogy az^{által} ~~ahogy~~ a mi szakszervezeti
 mozgalmunk Sztálin közvetítésével^a Trockij-vonalon fejlődött ki,
 és ennek egy komoly reformjáról még egyáltalában nincsen szó,
 még ~~fel~~ sem^{merül}, itt van az optativus-kérdés megint; hogy a
 sajtóban úgy van tárgyalva^{a dolog}, mintha^{hogy}ha rég megreformáltuk volna

a szakszervezeteket, a valóságban úgy van, hogy egy lépést sem tettünk a szakszervezetek megreformálása irányába, ^{itt} jön létre egy szerintem rendkívül veszélyes pont a magyar ^{fejlődésben} és a népi demokráciák fejlődésében: ^{az} hogy ^{az} a mindennap ^{lehetőséges}, legális, magától értetődő ~~legális~~ ^{kontaktus}, ami pártkormány és munkásosztály között ^{lehetőséges}, ~~hogy ez elhal~~. És ennek az elhalását semmiféle póteszközzel nem lehet helyrehozni. ^É És most az elhalásnak két módja van. ^{Az} ^{az} Egyik ^{normális} körülmények között, hogy a munkások ajkbiggyesztve és duzzogva végrehajtanak mindent, amit rájuk parancsolnak; a másik oldal: ez a vadsztrájkoknak a vonala. ^{És én csak azt állítom} - nem mint ~~hogyha~~ ezt óhajtanám, ^{de} mint perspektívát látom, hogy nincs az a népi demokrácia, ahol ilyen gdańszi események mindennap ^{meg} történhetnének. Az, hogy a mi népi demokráciánknak általában véve ügyesebb a taktikája, mint a lengyeleké volt ^{abban} az időben, ez csak azt jelenti, hogy ritkábban kerül ^{robbanásra} s talán nem is kerül egy ilyen éles robbanásra, ^{de} a probléma fennáll, és szerintem ez egyike az igazán megoldandó nagy társadalmi ~~feladat~~ ^{feladat}oknak, ^{amelyben én most megint a stilisztikai dolgokra} ^{szempontot} ^{hangsúlyozva:} Ha a munkások helyzetének és hangulatának vizsgálatában felmérések és szociográfiai megoldandó és nem megoldott társadalmi ~~feladat~~ ^{feladat}oknak. ^{Ez azt jelenti, hogy mi az akadémiai referenseket meg tudjuk győzni a magunk igazáról,} ^{csak} hogy az utcát ma nem ~~az~~ akadémiai referensek, és a dolgoknak a hanem ^a ^{hómunkások} söprik, ~~amelyek~~ ^{lényege}, hogy a hómunkásokat győzzük meg a magunk igazáról. ^{Márpedig} ^{hízen} ^{az} pedig ha ¹⁵ akadémiai gyűlést ^{tag} és még öt embert ^{beválaszt} ^{az} Akadémiába, hogy a tudományos apparátus nagyobb legyen, ezzel ^{változik} a dolog semmit. Én nem kicsinylem le ezeknek a szociográfiai ~~fel~~ ^{fel} méréseknek

a jelentőségét, sőt kiszélesítendőnek és nagyobb^{jelentőségűnek} tartom ^{őket} abban az értelemben, hogy minél jobban van mind a két fél, amely erről a kérdésről tárgyal^{tehat} az egyik oldalon a párt és a kormány, a másik oldalon a munkástömegek, minél jobban van mind a kettő a valóságos helyzetéről informálva, annál könnyebb lesz ~~egy~~ helyes meggyegyezést ^{erre jutni} esínálni. Vagyin^s én ezeket a kutatásokat rendkívül helyeseknek^{és} fontosaknak tartom, de nem mint a demokrácia pótlékát, hanem mint a demokratikus dolgok megvalósulásának^{és} végrehajtásának egyik ilyen szellemi eszközét. Mármost ami a dolgok kulturális oldalát illeti: A dolog olyan, hogy mi megszoktuk, hogy a Népszabadságban van egy külön kulturrovat. Most én csak azt állítom, hogy külön kultúra nem létezik. A kultúra egy része az ember ösztársadalmi tevékenységének. Ne felejtsük el, hogy a marxizmusnak egyik alaptétele^{az}, hogy azáltal, hogy a munka vált a társadalomnak az alapjává, ^{az} által létrejön az embernek egy összakalmazkodása ahhoz az egész komplexumhoz, amit^{elvet} a munkának egy bizonyos fejlőd^{ettségi}ése foka egy társadalomban ^{előidéz}. Ez annyira általános dolog, hogy^{csak} a kezdődő társadalomra éppugy érvényes, mint a maira, természetesen nagyon különböző formák között. ^{Most} ~~Ennélfogva én azt mondom, hogy~~ A kultúra egy része ennek a ~~hogyhivjárnak~~ a fejlődésnek. Nem merem^{mint} nem szakember az archeológia terén^{állítani}, de nagyon valószínűnek tartom, hogy a kultúra^{első} megjelenési foka az volt, hogy a munkások, amikor előállították a munkaeszközeiket, szerszámaikat és megteremtették a szükséges használati értékeket, ^{mitzen} ~~hogy minél~~ ^{először} ~~többször sikerült nekik ez helyesen~~. Az első kulturált munkás az volt, aki, valószínűleg egy kőbalta előállításával^{mél}, a leg-ritkábban tévedett s a legritkábban kellett azt a követ ~~eldobnia~~,

amit ő csiszolni kezdett, ^{előbbi arít,} mert rosszul csiszolta. ~~Most~~ Ebből a
 kulturából lassan kinőttek azáltal, hogy a munka által teremtett
 használati értékek mindig nagyobbak ^{és} jelentékenyebbekké váltak,
 mindig nagyobb különbségeket tett a tervezésnek és a munka végre-
 hajtásának a minősége. ^Hogya nem tudom én házépítésről, ^Λ vagy
 pláne várépítésről vagy mindenféleről van szó, itt óriási külön-
 ség van: így ~~is~~ vagy úgy hajtom-e végre a munkát; vagy hogy szintén
 egy egyszerű dolgot mondjak: a földművelésnél lehet így szántani
 és ^{lehet} úgy szántani, lehet az ökröket így párosítani és úgy párosi-
 tani és így tovább ^{3A} ~~azáltal~~, hogy a munkában ez az alternatív
 lehetőség megvan, a munka fejlődésnek ^e a munkaproduktumoknak és
 az előállító munkásoknak ^{és} a munka produktumait használóknak ^{szempontjából} egy
kultúra emelése, ^{it jelenik} kultúra alatt érve ~~most~~ azt a dolgot, hogy
 mindig jobban és jobban, élesebb szemmel tudják a sikerültet a
 nem sikerülttől megkülönböztetni. Ebből a sikerültből ⁼ és nem
 sikerültből nőnek ki azután mindazok a kérdések, ~~amelyek~~ ^{hóznak}
 későbbi fejlődésekben egy bizonyos speciális kultúrát ^{létre} idéznek.
^{elő.} Csak ^{elő.} Sohasem szabad elfelejteni, hogy bármilyen speciális
 munkamegosztás révén jön ez létre, ez a speciális munkamegosztás
 sem más, mint egy kifejezési módja annak a munkán alapuló össz-
 társadalmi viszony^{ek}latnak, amelyből ez kinő. ^{Amikor} Az, hogy a ~~mond~~
~~unk~~ nem tudom én - Spártában mondjuk Görögországban, Spártában
 egy egészen ^{nőtt ki} ~~ez~~ ^{sz} specifikus katonai kultúra, ^e Ez a katonai kultúra
 nem a semmiből, hanem a spártai termelési viszonyokból nőtt ki.
 [És éppen úgy nem szabad soha elfelejteni, ^{munk} hogy a kultúra kérdései
 mindenkor végső fokon azzal függnek össze, hogy az akkori munka
 milyen igényeket állít az emberre szembe. Hogyha például kife-
 jezésre jut, ami már a ^{XIX} 19. században ~~már~~ kifejezésre jutott,

a munkásosztálynak egy bizonyos kulturája, ennek például volt
 egy minimális foka, ^(amely abból adódott,) hogy ~~ti.~~ egy analfabéta embernek ~~nagyváros-~~
 ban élni és nagyvárosban ~~üzemben~~ dolgozni sokkal nehezebb volt,
 mint egy nem-analfabéta embernek. ~~Itten,~~ ^{hogy} az alfabetizmus
 fejlődéséből ~~a kapitalizmusban~~ és a városban élésből ^{ami} a kapitaliz-
 mussal szintén összefüggésben van ^v nő ki, azt hiszem, ~~hogy~~ ez
 egyáltalában nem kétséges. S ennél fogva minden kulturát abból a
 szempontból kell megítélni, hogy ^{vajon} ~~azok~~ számára ~~ez~~ mennyire és milyen
 mértékben hasznos és előre ^v vivő. Nem szabad elfelejteni, hogy pél-
 dával ~~azok~~ a kultúra, ^{ahol} amit a munkásosztály a kapitalizmusban kapott,
 kétség ^v kívül elsősorban a tőkés ^v osztálynak volt az érdeke, ^m Mert
 egy ~~ny~~ nagyvárosban állandó munkásságot nélkül nem lehetett volna
 szerezni. ~~Most~~ ^E ennek aztán az a következménye, hogy ez a munkásság
 akkor szakszervezeti ^{és} pártszempontból megszervezkedett és az
 így szerzett kulturát a maga érdekeinek a kivívására hasznosította.
^E Az megint mutatja, hogy a kultúra egyrészt mennyire nem egy egy-
 séges ^{és} ~~egy~~ sematikus megfogható fogalom, ~~xix~~ másrészt azonban
^{an a helyet,} ^{itt} úgy van, hogy ~~akkor~~ is a mindenkori produkció-fejlettségi foknak
 az életbe való átviteléről van szó. ^{Mert} nem véletlen, hogy a ^{XVIII} 18. ^{század,}
^v munkássága a gépre még géprombolás formájában reagált, a ^{XIX} 19.
 század munkássága már sztrájkok és bérjavítás irányába halad.
 Ezt ^k kétségkívül a munkáskulturának egy fejlődése, de éppoly
 kétségtelen, hogy mind a kettőben ^k egy bizonyos társadalomnak a maga
 idejében létrejövő munkaformára való reakciója fejeződik ki ~~benne~~.
^E Azt hiszem, hogy ^e azt a részét a munkáskulturának soha ^v sem
 szabadna elfelejteni, ^{és} és itt ~~jön ti.~~ ~~itt~~ kapcsolódik bele, ~~amire~~
~~maga célzott,~~ egy rendkívül fontos kérdés, ami a mi számunkára

a sztálini korszaknak egy rossz öröksége. Ti. a kapitalizmusban, bármennyire egyenlősítette a gyár, a gépek a munkásoknak a produkcióját, egészen kétség^{el} kívül óriási szerepet játszott, hogy valaki jó munkás^{el} vagy nem, mert csak technológiai fantaszták képzelik azt, hogy a technikus fejében a gépek és az összes szerszámok tökéletesen megvannak. ^{sz} A munkás most egy mechanikus végrehajtó szervvé válik; ^{Azt hiszem,} ^{aki életében} mindenki ~~aki~~ közülünk, valaha látott gyárat és gyári munkát, tudja jól, hogy ez egyáltalában nem igaz, hogy a legtokéletesebb technika mellett a munkások végrehajtó módján^{ban} - hogy ha nincs is más feladatuk, mint hogy valamit a gyárban végrehajtsanak, óriási fokozatok vannak jó és rossz munka között. Most már a sztálini időben, amelyik kizárólag a munkaprodukciónak mennyiségét állította az előtérbe, a jó munkának a koncepciója kiveszett, a jó munka becsülete kisebb lett az üzemben, mint régen volt, és ~~most - ha szabad egy ilyen ugrást tennem,~~ ha most szocialista szempontból teszem fel ezt a kérdést, ezzel egy rendkívül rossz és nehéz helyzetet teremtettünk magunknak. Mert Marx ugyan csak nagyon szűkszavuan szokott beszélni a jövőbeli szocialista fejlődésről, de ő a szocialista fejlődés egyik ismervének tekintti, hogy a munka a puszta ~~kézzet~~ ^{kéz} kényszerből átalakul az ember ~~életbeli~~ ^{élet} életszükségletté. ~~Most én merném azt állítani, hogy emberi életszükségletté~~ ^{Csak a jó munka válhatik} éppen szemben a pusztán ökonómiai szükségsszerűséggel, ^{hiszen persze,} minden munka, amit az ember csinál, egy ökonómiai szükségsszerűségnek a kifejezése. ^{De} Az ember a saját fejlődése organikus részének - paradoxnak hangzik talán, de úgy van - csak a jó munkát tekinti. ^{Csak a} Jó munka ad a munkásnak önérzetet, magabiztosságot és így tovább. ~~ha szabad ezt a talán már elmondott anekdotát.~~

12.

~~megismételnem,~~
hog^a egyszer egy kitűnő munkással, Karikás Frigyessel beszélgettem
a diktatúrában, s ~~diktatúrában~~ megkérdeztem tőle, hogy mi a
véleménye ^{Haubrich-ról} ~~Aulich-ról~~. Karikás legyintett a kezével és azt mondta,
^{Haubrich} ~~Aulich~~ az egy rossz lakatos. És ^(én most) nem állok jól, hogy
^{Haubrich} ~~Aulich~~ lakatos volt, lehet, hogy más szakmája volt, ezt elfelej-
tettem. De mindenesetre a középfunckionárius Karikás Frigyes
a maga miniszterét aszerint ítélte^{jó} meg, hogy milyen munkás volt
a gyárban. Ez a hierarchia a munkások között 19-ben még abszolút
létezett; a sztálini korszak ezt messzemenően lerombolta,
^{van} helyébe jött a tisztán klatitativ produkció, ~~ami tisztán~~
~~klatitativ produkciót nem lehet most másképp, mint~~
Kérem, ^{ert} ^{most} ^{it vizsgálunk} hogyha most ebből a jó munka kérdéséből indulunk ki,
értve az ^{alatt}, hogy ^{akár} kapitalizmus, akár szocializmus, különb-
ség van a ^{munka} jó vagy rossz elvégzése között, akkor az emberek, ha
ezt megítélik, ^k ^a akkor mai közönyösségből indulnak ki, és nem
veszik észre, hogy mindennemű munkánál megvan ez a hierarchia.
(Azt hiszem, ^{olyan} nincs az az értelmiségi, aki ne látott volna esetet, hogy egy
XY komoly tudós, tegyük föl, hogy egy ^{kiváló} matematikus, mélyen le- fogja
nézni az Akadémia matematikus elnökét, mert az rosszabb matema-
tikus. ^{őnála} Hiába csinálunk hierarchiát, hiába csinálunk elnököt az
egyikből, közönséges tagot, sőt még csak nem ^{is} tagot a másikkól,
ez a lenézés nem fog megszűnni. ^{úgy} hát én, csak megint egy fiatalkori
emlékre utaljak vissza, én ismertem Fekér Lipótot, amikor még nem
volt egyetemi tanár és nem volt akadémikus. S ~~magam~~ ^{ehet} nem tudja
elképzelni, hogy ő Bekéről, aki ordinárius és akadémikus volt, ^{van}
milyen hallatlan megvetéssel beszélt, ^{arist} mert xy matematikai dolgot,

amelyet Fehér fedezett föl, a Beke meg sem látta, hogy itt tulajdonképpen probléma van. Most én merném állítani, ^{hogy} ez nem egy pusztán intellektuális dolog, hanem a jó munkának a hatása az ember gondolkodására, és ha ez ma csak bizonyos értelmiségi körökben van, akkor ez a mi hibánk, hogy a munkásságból kiveszett, mert azért mondtam el ezt a Karikás ^{-Haubrich} ~~Aulich~~ anekdotát, hogy mutassam, ~~hogy~~ mennyire megvolt ez ~~anak~~ az időnek a munkásságában.

~~Most~~, ~~ha~~ mi egy szocialista fejlődést akarunk, akkor az nem lehet más, mint: a jó munkából kinő ^{het} a munka, mint életszükséglet.

[Természetes, hogy ^{akkor} az, hogy a munka életszükséglet legyen, kellenek bizonyos szocialista reformok, amelyek a munkának azt a ⁿ tiranikus és az életet ⁿ tiranikusan kormányzó mivoltát megszüntik és meggyöngítik, ^{ti.} a munkásnak kevésbé kell a munkát mint ^{olyan} ~~egy~~ kényszermunkát ~~felfogni~~, amelyet muszáj ~~csinálnia~~, mert különben éhenhal; ha ez a szocializmusban ^{hat} megváltozik, és a szocializmusban ^{ez} ~~vé~~tnyleg megváltozik, akkor ennek szocialista következménye csak akkor lehet, ha a munkások között, a gyárban magában, talán nem is mindenképpen kifejezésre jutva, megvan ez a hierarchia. Ez a hierarchia természetesen, nagyon jól tudjuk, a tudományban és a művészetben sem érvényesül százszázalékra, s tudjuk jól, hogy nagyon előtérben álló tudósok és művészek vannak, akiknek a munkája sokkal rosszabb, mint ^{egyes} bizonyos háttérben lévő ^{embereké} ~~ké~~. Ellenben ez a tendencia mégis kifejlődhetik ^{még} a mostani rendszernél a munkások között van egy bizonyos mechanikus elvégzése a munkának, ^{azt} bizonyos alkalmazkodása az apparátushoz, amely azután eredményezi azt, hogy az egyik munkásnak több fizetése van, mint a másiknak.

Ezt ~~ma~~, ^{ezt ma} nem mondom, hogy ~~ki~~ lehet küszöbölni, de én ~~egy~~ illúziónak tartom azt, hogy ez azután valaha ~~egy~~ a munka szocialistává ~~való~~ ^{alakulásához} átszervezéséhez vezetne. Ugy ^{het} hogy ~~itt~~ mi, a sztálini korszak ~~fő~~ nem számolása miatt, kényszerültünk arra, hogy ~~nem~~ szocializmushoz vezető, hanem bizonyos kapitalizmusban is létező tendenciákat megerősítsünk a munkások mindennapi életmódjában; mert ~~kétségtelen,~~ ~~hogy~~ az, hogy az egyiknek van autója, a másiknak nincs, az egyiknek van villája, a másiknak nincs, és így ~~stovább,~~ ~~hogy~~ ez kétségkívül egy bizonyos hierarchiát teremt; én csak azt ~~nem~~ állítan ^{ám}, hogy ez a hierarchia soha ^{sem} fog egy szocialista hierarchiába átvezetni. Mert ez egy tisztán külső érvényesülése az embernek, s a szocializmusnak az a kritériuma, hogy a munka életszükségletté váljék, ~~ez~~ ebben a keretben nem fejlődhetik ki; ~~ennek a keretnek~~ ^{ebben az értelemben, hogy előtérbe kerüljön} a kifejlődése a jó munkának az előtérbe kerülése s a munkásnak az üzemben való helyzetében attól ~~való~~ ^{jön} függés, hogy milyen jó munkát csinál. ^{Mert} Csak a jó munkából fejlődhetik ki az az emberi önérték, amelyet ~~mi - hát nem tudom én -~~ számtalan tudósban és íróban észleltünk, amely azonban a régi munkásokban éppen úgy megvolt, és szerintem a legszorosabb összefüggésben van magának a munkának a tényével is. Ugy ^{hogy} én azt hiszem, hogy ez ~~a~~ ^{az} problémák, ahogy most itt felmerülnek, ~~a~~ ^{ti.} nem ~~egy~~ termelő-fogyasztó-probléma pusztán, ^{pedig} a minőség megjavulásának a kérdése, hanem egy rendkívül fontos átállítása magának a munkának, az egyszerűen ^{kvantitatív} ~~kvalitatív~~ eredményeket elérő munkával szemben a jó munkának az ~~előtérbe kerülése~~ ^{előtérbe kerülése} s a jó munka mint a munkás életének az alap ^{szint} kategóriája. ^{a jó munka is a munkás kultúrája} De éppen ~~azt~~ ^{van} azt hiszem, hogy ~~ezek között a dolgok között~~ van a legszorosabb összefüggés. Aki csak mechanikusan végzi el a munkáját,

az a munka után hazamegy és nem törődik vele. Aki észreveszi azt, és számos munkást ismerek, aki ^{est} észreveszi, hogy ennek a gépnek ez a tökéletessége és az a tökéletlensége, azzal megtörténhetik nagyon könnyen, hogy elkezd érdeklődésből mechanikával foglalkozni és így tovább; a munkások figyelmét éppen a munkájuk irányítja rá arra, hogy a műveltségük nem tökéletes és számos jó munkást ismertem a régi időből, aki ezen a vonalon vált művelt emberre.

^{Most} Az egyik így, a másik úgy, az egyik a technológiai oldalán, a másik a matematikai oldalán, a harmadik a közgazdasági oldalán fejlesztette, de fejleszteni és fejlődni csak megint egy jó munka alapján lehet, mert ott összefüggésbe kerülnek a különböző jelenségek, és ott a munkásnak a munkásságon túl fejlődő műveltsége és érdeklődési köre - gondoljon csak olyan típusu munkásokra, mint amilyen Bebel volt, hogy milyen messzire mehet ~~ez~~ ezért vég-eredményében a munkából kiindulva ^{bontakozik ki} történik. Nem igaz az, hogy itt egy dialitika van, hogy Bebel egyfelől egy munkás, aki mechanikusan elvégzi a dolgát, másfelől egy ember, aki gondolkodik a társadalmi problémákon; aki bárki ~~nek~~, az ilyen jelentékeny embernek az életrajzát vizsgálja, az látni fogja, hogy mennyire átmenet van ezek között a dolgok között, amennyiben - azt hiszem, hogy ez is tapasztalni fogja, hogy ^{való} ~~ez~~ intellektuális téren is úgy van - ~~hogy~~ amennyiben valami ^{szem} tudományos munkás képes a maga területéről helyesen és jól átmenni általánosabb területekre, az mindig azon a vonalon történik, hogy a maga területén jól elvégzi a ^{maga} munkáját. Egy jó historikus hamarabb fog egy ^{igazi} történetfilozófiát találni, mint egy tudatlan és rossz historikus. Amivel nem azt állítom, hogy nincsenek tudatlan historikusok, akik történetfilozófiai munkákat írnak, - ma minden lehetséges.

persze gyakran
közvetlenül a
politikából ki-
indulva is

meggyakorolt
azonban, hogy
ez is történet-
filozófia

Ha a kulturát általában vesszük, akkor mindig ezt az összefüggést kell hangsúlyozni, mert ~~enélkül~~ az összefüggés nélkül sehol sincs kultúra. A kultúra, ami ~~ettől független~~ ^{el} válik, az lóg a levegőben és bizonyos formalitásoknak a megtanulása, amelyeknek semmi jelentősége ~~nincs~~. Ugy ^h ~~hogy~~ én azt hiszem, hogy a munkáskulturát enélkül elképzelni nem tudjuk, és meg vagyok róla győződve, hogy ha egyszer lesz egy komoly munkáskultúra, ~~hogy~~ annak a legkülönbözőbb tudományokra a közgazdaságtantól a fizikáig ^{lesz} a hatása annyiban, amennyiben a jól dolgozásból kinőnek problémák, amelyek teoretikusan megoldhatók. Ne felejtse ^{el} el, hogy ^{ha} a modern fizika létrejöttére gondol, ^{and} milyen szoros összefüggésben van ~~akkor az akorabeli~~, az abban a korban ^{ter} lévő kézművességgel, hogy a kézművességben felmerülő bizonyos problémák vagy a közlekedésben ~~felmerülő~~ bizonyos problémák kikényszerítették a tudósokból a magasabbrendű általánosságokat; én merném állítani, hogy egy olyan ^{kinai} ~~fal~~, amely a munka kulturáját, ~~mellyen~~ a kultúra kulturájától elválasztja, ~~hogy egy ilyen kinai fal nem létezik~~, ^{hogy} ~~De~~ a valóságnak ^{van} ~~mind~~ az átmeneteknek a tömegei vannak, és nagyon valószínűnek tartom, hogy azokat a tartalékokat, amelyek a jó munkások ^{tapasztalataiban} ~~tartalékaiban~~ vannak, a mai társadalom még távolról sem használta ~~fel~~. ^{A kultúra végtelenségig fejlődést illetően} Most már, hogy a második kérdésre feleljek, ~~a második kérdésnél~~ ^{áll} úgy van a dolog, hogy ~~ez~~ eredetileg ^{an ősm} minden magasabbrendű kulturális jelenség, amelyek ~~mind a~~ mind a termeléssel szoros összefüggésben vannak - gondoljon ^{munk} csak a parasztok énekeire és táncaira - ~~ezek~~ kezdetben lokális jelenségek. ^{Később} ~~Sőt~~ átalakulnak nagyobb lokális jelentőségűekké, és a ka-

pitalizmus fejlődésében létrejön az ~~az~~ már technikailag is megteremtődnek a műszerek ehhez, például a könyvnyomtatásban a puszta írásos kopirozás helyett, hogy nemzetközi jelenségekké válnak.

A kapitalizmus maga egy nemzetközi áramlat, s így természetszerűleg a vele összefüggő kultúra ^{szintén} ~~is~~ nemzetközivé válik. Ily módon

létrejön az a dupla és egymásnak egyáltalában nem ellentmondó

^{folyamat} ~~de~~log, hogy minden kultúra egy bizonyos talajon nő, egy bizonyos korszak és bizonyos ország konkrét gazdasági végső fokon a mun-

kával összefüggő problémáira adott feleleteknek a segítségével,

azonban műalkotásokban, képekben, kompozíciókban, irodalmi művekben

és így tovább ezek ~~kapnak~~ egy bizonyos nemzetközi jelentőséget, ^{kapnak}

ugy ^{hogy} nem ^{hiába} beszélt Goethe a ^{XIX} 19. század elején, ^{arról} hogy egy

világirodalom jön létre. ^{Ez a} ~~A~~ világirodalom ~~most~~ azt jelenti, hogy

a kulturára adott, ^{kulturális} magasabbrendű kulturális válaszok megszűnnek

egy kisebb közösség privát ügyeivé ~~lenni~~ ^{lenni} válni, hanem az emberi-

ségnek az összproblémáivá válnak, s ebből a szempontból ítélendőek

meg, úgyhogy én egészen nevetségesnek tartom, ha valaki egy fontos

kulturális kérdést, ^{mint} mint ~~egy~~ nemzeti belügyet fogja fel, ^{mint} de ha

valaki például azt mondaná, hogy ~~Shakespeare~~ az a kérdés, hogy

én Shakesp^{peare}~~peare~~-hez ^{gave-hoz} pozitív vagy negatív viszonyt ^{lm} ~~lok~~

a dráma fejlődése szempontjából, ~~hogy~~ ez ~~egy~~ beavatkozást jelentene

Anglia belügyeibe. Shakespeare rég túlnőtt Anglia belügyein,

ugy, ahogy Tolsztoj és Dosztojevszkij és Puskin túlnőttek Oroszor-

szág belügyein, és minden kérdés, ami a kulturában ^{fel}merül, ma már

csak akkor válik igazán jelentős kérdéssé, ^{hogy} ha képes a nemzeti

határokon túl is befolyásolni a kulturának a fejlődését. Ugy ^{hogy}

18.

^{keptelen} itten egy olyan ^{ha} felfogás, mint a kulturának a kritikája ~~egy~~ a nemzeti létbe való beavatkozás volna, ~~ami kétségtelenül és a~~ nemzeti létbe való ^{ilyen} beavatkozás kétség^{nek} kívül létezik, mert ha én azt követelem, mondjuk, mint osztrák ember Magyarországtól, hogy emelje vagy süllyessze a cigaretta árát, akkor kétségtelenül beavatkoznék Magyarorszá^{nak}g belügyeibe. Ha mint osztrák író azt mondom, hogy Adyt tartom a legnagyobb magyar költőnek, akkor nem avatkoztam be Magyarorszá^{Szolzenyicin}g belügyeibe. ^{te nem} Tényleg ebből a szempontból ^{kapta meg} a maga világirodalmi jelentőségét. Szolzsenyicin közvetlenül az orosz életet ábrázolja, és az orosz életet kritizálja. ^{annak} Am^{de} az, hogy a szocializmus helyzete ma ~~milyen~~ az egész világon milyen, hogy egyes országokban hogy fejlődtek a szocialista pártok, milyen vonzóerejük van és így tovább, ennek az összefüggését a Sztálin alatt létrejött orosz fejlődéssel tagadni nevetséges volna. Most már, ^{ha} hogy ⁿ létrejött egy nagy író, aki ennek a rendszernek a kritikáját meg tudja adni, mégpedig egészen részletes emberi dolgokig lemenő módon meg tudja adni, akkor ő közvetett módon feletet ad ~~mindennek~~ ^{mindenkinek} ~~ugyszólván~~ minden ember kérdéseire, aki ^{ny} Magyarországon is, ^{és} a kapitalista országokban is a maga életének az értelmét keresi. Ilyen^í módon Szolz^senyicin megint azok közé az írók közé tartozik, akik, mint a szovjet irodalomban Gorkij vagy Solohov vagy Makarenkó és így tovább - csak neveket sorolok fel rangsorolás nélkül -, ~~akik~~ a maguk szocialista megfigyeléseit képesek voltak úgy kifejezni, hogy azok a nem szocialista országokban élők életvitelére és kulturájára befolyást gyakoroltak. Ilyen író Szolzsenyicin. És ilyen értelemben azt mondom, hogy mindenkinek

joga van Szolzsenyicinhöz úgy állástfoglalni, ahogy ő azt helyesnek tartja. [Most természetesen felmerül az a kérdés: a Nobel-díjat a politikától teljesen elválasztani nem lehet. Ha a Nobel-díj nyerteseinek a listáját vesszük, akkor, ha kezdem az első Nobel-díj nyertessel, ~~Sully-Prudhomme-mal~~ ^{Sully-Prudhomme-mal} ~~Szüli Brudonnal~~ ^{Szüli Brudonnal} ~~2/~~, ~~akkor~~ azt látom, hogy itt tisztára egy protokoll-udvariasság nyilvánult meg a francia irodalommal szemben. És ~~ennek ez~~ ^{ennek ez}, mondjuk, egy száz percentre politikai döntés. Ha azt veszem, hogy Thomas Mann, vagy Bernat rd Schaw kapta meg a Nobel-díjat: kétséggel, ~~hogy~~ Thomas Mann Nobel-díját nem az határozta meg, hogy a Nobel-díj ^é Bizottság akkor Németország-hoz így vagy úgy viszonyult. ^{lokk} Ennél fogva a Szolzsenyicin-kérdést is ^{szóintem} ebből a dupla nézőpontból kell nézni, és ebben az esetben mind a két szempontból nézhető, nézhető egyrészt a nyugateurópai ember szempontjából, aki látja a Szolzsenyicin ^{irányítás} kérdésnek a kihatását a saját életére, részben egy tisztán irodalmi szempontból, hogy egy nagy irodalmi ~~szem~~ fejlődés, amely Gorkij ^é ~~val~~ és Solohov-val megindult, és amelyről most már hosszú idő óta úgy látjuk, hogy teljesen zsákutcába futott és teljesen terméketlen, Szolzsenyicinben egy nagy irodalmi termékenységet mutat. Kétséggel a Nobel-díjban megvan mind a két motívum. És ~~ez most~~, ebbe mi nem szólhatunk bele, ez aztán a szovjet irodalomnak a dolga, hogy ~~ő~~ ezt hogy fogja fel ^é ~~vanélkül~~, hogy ezzel ~~feladnám~~ azt a lehetőséget, hogy ezt a magatartást szintén ^é kritika tárgyává tegyem. Aminthogy tette is az ember szakadatlanul az irodalom folyamán; végeredményben, hogyha ^é ~~Lessing~~ ^{Lessing} kritizálta a ^{Tragédie classique-et} ~~Trazse~~ ^{Trazse} és a trónra emelte Shakespeart ^é és a görögöket, ebben egy ugyanilyen

irodalompolitika volt, és természetes, hogy lehettek és voltak is ^{talán} franciák, akik ezt egy francia ~~hogyishivják~~ kérdésbe való beavatkozásnak fogták fel; az én véleményem szerint erről, amíg pusztán irodalomról van szó, ^{szó} nincsen. A Nobel-díj ^{adományozásában} kimondásában természetesen foglaltatik egy nagyon sokféleképpen értelmezhető nemzetköziség. ^{is} Felmerült itt mint a fejlődés folytonosságának kérdése, Nagyon fontos kérdés, és én ezzel foglalkoztam is már régebben többször; akkor abban a formában merült fel, hogy a folytonosságnak, a kontinuitásnak az emberi életben és a társadalmi életben ^{is} mi a jelentősége. ~~Most~~ Számos országban, különösen konzervatív országokban, mint amilyen Magyarország, nagyon könnyen létrejön egy olyan felfogás, minthogyha a kontinuitás fenntartása egyenlő volna a nemzeti lét fenntartásával. Ha visszagondol ^{unk} a 67 utáni ideológiákra, akkor azt fogja ^{unk} találni, hogy a régi Magyarország, ^{gal} értve alatta a vármegyékben uralkodó dzsentrit, értve alatta a nagybirtok-hitbizományokat, az egyháznak a javait és így tovább, egyszóval ^{unk} hogy a feudális Magyarországgal Magyarországnak nem lehet szakítania anélkül, hogy saját kulturájával ne szakítana. Tudvalevő, hogy ez nem egy általános álláspont, és azt ^{unk} hiszem, hogy mindenki tudja, hogy se C. okonai, se Petőfi, se Ady, se Bartók nem álltak ezen az állásponton. Ellenben ugyanugy tudjuk, hogy egészen kitűnő emberek álltak ezen az állásponton, mert ne felejtse ^{unk} el, hogy ^{amikor} ha Babits a fasizmus ellen fordul, akkor ^{ennek} a fordulás megindulásában volt egy cikk, ^{amikor} amiben ^{el} elmondja, hogy a nemzeti lét ^{ennek} és a nemzeti létnek ^{ennek} a fenntartása ^{ennek} ehhez semmi köze nincsen, ez egy régi magyar tradíció, amely szemben áll azokkal a hamis felfogásokkal, amelyek vagy a származásból, vagy a

produkcióban elfoglalt helyből akarják az embert levezetni.

Ezzel Babits egy bizonyos fokig, amikor helyesen megtárhavta a korabeli készülő fasizmust, ugyanakkor egy glózfifikálását csinálta a 67 utáni Magyarországnak, és ha szabad ezt egy kicsit karikírozott mondatban kifejezni, ez az ideálja a nemzeti fejlődéssel szemben (Képzem hogy a Babitsnál), az olyan helytelen irányzatokkal, szemben mint a fasizmus és a szocializmus - tegyük hozzá itten a Babitsnál -, hogy ezt Arany János úgy fejezte ki, én ezt idéztem a Bartókról írott cikkemben, Arany János ezt úgy fejezte ki: Ha egy uri lócsiszárral Találkoztam, s bekent sárral? Nem pöröltem, félreálltam, letöröltem. Nekem nagy a gyanum, hogy a Babits-féle szellemileg a szocializmus és a fasizmus fölé emelkedő emberét Arany János uri lócsiszárnak nevezte. És itt van az egész dolognak a gyökere a magyar fejlődésben, s a magyar fejlődésnek egy borzasztó lényeges pontja, hogy éppen az egyes, kivételes, kiváló emberek kivételével egy igazi opozíció Magyarország feudális berendezésével szemben nem volt. Nem szabad elfelejteni, hogy a magyar nagybirtokot 45 után osztották fel. Ennélfogva itt Magyarországon tudunk kell, hogy itt két tradíció van, az én véleményem szerint nem véletlen a mi szocialista beállításunk számára sem, hogy valaki együvé mossa az egész magyar fejlődést, - mint ahogy azt pl. a Sőtér-iskola tenni szokta -, vagy pedig élesen megkülönbözteti egymástól - anélkül, s most ezt egészen nyíltan ki kell mondani ebben a tekintetben Adyt és a Nyugatot. Mert az a tény, hogy a különben elég radikális Ignotus csak azt követelte, hogy a Nyugatirodalomnak a jogosságát ismerjék el a fennálló hogy is hívják a fennálló irodalom mellett, és Ady ezzel szemben a multnak

a tényleges lerombolását követelte, ezzel ~~az~~ ^{viszanyúlva} ~~hogyishívják~~ az
 „Eb ura fakó, U^cgösa non ^cKoronát ~~az~~ és más dolgokra, ~~való visszame-~~
~~nással, hogy itt egy~~ éles ellentét állt be, amely ellentétnek a
 jelentősége ma sem szűnt meg, mert bizonyos hierarchiáknak a sima
 elismerése ~~az egy~~ olyan tradíció, ami ~~a~~ Magyarországon ^a67 után
 fejlődött ki. Most ezt öltöztethetjük nagyon szép szocialista
 ruhába, mondhatjuk, hogyha mi ezt elismerjük, akkor elismerjük,
 hogy ~~Ady tulajdonképpen, hogy hát itt Rákosi tulajdonképpen~~
~~mégiscsak a szocializmust építette fel,~~ erre én csak azt felelem,
 hogy Ady ellene volt Tisza Istvánnak, és ^{az} ^{korszak} ^{fejlesztette ki} ~~egész országának~~, annak
 ellenére, hogy mégis Tisza Istvánék ~~vezették be a kapitalizmust~~
 Magyarországon, ~~Hogy ez a két dolog, hogy valaki a visszamarad-~~
~~dolgokat támogatja egy gazdaságilag progresszív fejlődéssel szem-~~
~~ben,~~ mert hogy itten Tisza István korszakának egy bizonyos kapi-
 talista progresszivitása volt, az egészen kétségtelen, ~~Ez~~ nem
 szabad, hogy minket ebben a kérdésben ^a ~~metéveessen~~, és tisztában
 kell lennünk azzal, hogy nekünk, ha igazi szocializmust akarunk,
 fel kell számolnunk a Rákosi-korszak örökségével. Éppoly kevésbé,
~~mint~~ ahogy Tisza Istvánt nem menti az - Tisza István egy hívének
 a mondását szoktam ilyenkor ~~mondani, idézni,~~ - hogy Tisza István
 nemcsak egy ur, hanem egy ur, aki dolgozik, ^u ~~úgyanilyen módon én~~
 kétségkívül elismerem a buzgóságát nagyon sok embernek most.
 De hogy a buzgóság ~~körösztülvitelében~~ mennyi még az örökség ^u ~~a~~
 Tisza István idejében konzervált magyar feudalizmusról, erről
 nem akarok most részletesen nyilatkozni, az én ^u ~~í~~ ^{szerintem} sokkal
 több, mint amennyit gondolnak.

Ugy ^I hogy ~~én mondom~~, ezekben a kérdésekben ^I / hogy hogyan alkalmazkodunk, hogyan ellenkezünk, hogyan vetjük alá magunkat és így tovább ^A - tudom, hogy ezt rossznéven fogják tőlem venni ^{de}, de én azt állítom, hogy itt még ma is aktuálisak az Ady vitái ~~és~~ a Tisza-korszakbeli engedelmisséggel szemben. Hogy itten ~~az~~ ^I mögött a világnézet mögött, hogy Rákosiban és a Rákosi-korszakban nem a szocializmus eltorzítását látjuk, hanem a szocializmus egy bizonyos ~~hát nem tudom én~~ - többé-kevésbé jogos ^{ult} ^{újat} ^{ut} voltát, hogy ebben ennek a magyar konzervativizmusnak rossz maradványai is bennefoglaltatnak, és hogy itten az a harc, ami kevés értelmiségi részéről folyik, ~~hogy~~ ^I ^{i.} hogy a Petőfi, Bartók, Ady-tipust tegyük a magyar fegyelődés számára vezető tipussá, ez nem egy ^{pusztán} irodalmi kérdés, hanem egy nagyon messzemenően aktuális kérdés ^{is}. ^{Nálunk} Ez megint az én véleményem szerint, ^{megvan a} ~~ez egy~~ folytatása annak, amit az előbb idéztem, ^I hogy Tisza István egy ur, aki dolgozik.

^I Rákosi beleilleszkedik ebbe a tradícióba ^I, és itten ~~kell~~ ^{kell} ~~azzal~~ ^{valam} tisztában ^{valam} lennünk, hogy Rákosi egy egész csomó ^{valam} dolgot csinált, amelyek ^{mindennél} ~~mindnél~~, ami eddig a szocializmus történetében volt, rosszabbak. Mert ^I ^{i.} ne felejtsük el ^I ha összehasonlítjuk a nagy pöröket, az orosz nagy pöröket a Rajk-pörrel, az oroszországi nagy pöröknél mégis úgy volt, ~~hogy~~ ^{is} teljesen igazságtalanul ítélték el Zinovjevet, ^I Bucharint ^{is}, Radeket ^I is, de egészen ^I kétségtelen, hogy Bucharin ^I is és Radek ^I is ellenzékiek voltak. Ellenben Magyarországon csináltunk egy nagyszabású kiirtást a munkásmozgalomban, olyanokat ^{kal}, akik még ellenzékiek ^{sem} voltak. Mert én merem állítani ^I - tudom, hogy a Rajkné ezt ^{tőlem} ~~neken~~ nagyon rossznéven

Kérlek a György-
munkát is átolvasni
nem ellenzékieket

- veszi, de ez ~~ez~~ ~~nem változtat~~, (nem változtat az igazságon) semmit-, hogy Rajk egy ortodox rákosiánus volt. Nem igaz, hogy Rajk ellenzéki lett volna. És ilyen módon történt akkor egy ^{megorvált} ~~átalakulás~~ elsőrangú és másodrangú párttagokra, vagy olyan párttagokra, akik csak látszólagosan párttagok, ami az egész magyar párt ideológiájára rendkívül veszélyes volt, ~~és~~ ^{én} abszolúte nem tudok abba belemenni, hogy a Rajk-kérdésben bármiféle enyhítő körlményt soroljanak fel. Ha mi ^{mi} ~~nem~~ azt mondjuk, hogy a mi szocializmusunknak semmi köze ahhoz, ami Rajkkal történt, mi százszázalékra szakítunk ezzel az egész módszerrel, ami idevezetett, akkor vagyunk szocialista talajon, és ha azt mondjuk, hogy a Rajk kivégzése tulajdonképpen része volt a szocializmus építésének, akkor egy nagyarányu hazugságha megyünk bele.
- És ez látszik most is, a magyar életnek ^{ez} ~~szerintem~~ ~~egy~~ nagyon fontos része, hogy az emberek önkéntelenül szakítanak a Rákosi-korszak hagyományaival, úgyis, hogy amellet teljes mértékben megmaradnak szocialistának. Gondoljon ^{unk} a mostani magyar agrárfejlődésre. Itt a Rákosi-korszak olyan rossz volt, és annyira ~~egy~~ zsákutcába vitte az egész agrárfejlődést, hogy a kormány kénytelen volt - hangsúlyozni szeretném, ezért nem teszek neki szemrehányást - még a háztáji gazdálkodást is ^{támogatni} ~~protezsálni~~, hogy a mezőgazdasági termelés egyáltalában beinduljon. Most, ezeknél a liberális lehetőségeknél fogva, beindult a magyar ~~gazdasági~~, agrárfejlődés és ^{még} ~~nem~~ kapcsolódott ehhez a ^{kiinduláshoz} ~~dologhoz~~, hanem egy szövetkezeti rendszert igyekszik a parasztságnak egy része bevezetni, amely egy sokkal pozitívebb és erősebb lépés a szocializmus felé, mint amilyen a Rákosi-korbéli kolhozizálás volt. ~~Ebből a szem-~~

1987. IV. 1.
Bódy

~~pontból tehát nem lehet azt mondani, és semmi értelme nem volna,~~
~~hogy most mondjuk itten -~~ Olvastam éppen a mai vagy a tegnapi
 ujságban ~~3,~~ hogy valahol a vidéken három téesz összeállt azért, hogy
 a tyuktenyésztés ^{nél} és a tojástermelésnél közös munkálkodás révén na-
 gyobb termelékenységet érjenek el. Ez egy szocialista szembehelyez-
 kedés Rákosi helytelen szocialista kolhozizálásával szemben, ^{és} de
 nyoma nincs ebben ^{annak, hogy bárhol is} semminemű elismerése a Rákosi-féle kolhozizálás
^{valamiféle} ~~nemtudomén~~ ^{relatív} helyességének. ^{it} ~~Én éppen úgy~~ ^{nek} azon a véleményen vagyok,
 hogy az elsőpró többsége annak, amit Rákosi annakidején akart csi-
 nálni, olyan dolog, ami következményeiben és különösen az emberre
 való következményeiben példátlanul rossz, és ami ellen csak küzdeni
 lehet. ^{mert azek, amit} ~~Én~~ ^{mindnyájan tudunk,} hogy az íróink, és különö-
 sen ujságíróink között tömegesen vannak olyan emberek, akik ha
 megírnak egy cikket, ^{amelyben} és á-t mondanak, és kapnak felülről egy kis
 intést, rögtön átalakul a cikk és ~~rögtön be~~ ^{be} á-t mondanak benne
 és az á-t még helytelennek is mondják, ^{hogy ez bármiképpen egy}
 tiszteletre méltó örökség volna, amelyet folytatni is kell, ~~ezt~~
~~Én határozottan tagadom,~~ Az ilyen emberekkel a szocializmust sosem
 fogják ~~felépíteni~~. ^{őket} Megtehetik ^{én} ~~entőlem~~ akár miniszterelnöknek, vagy
 megyei ~~titkárnak~~, vagy ^{nem} ~~mit~~ ^{én} ~~tudom~~ ^{se} ~~é~~ micsodának, azért az mégis
 csak a Rákosi-féle mechanikus parancs-szocializmust fogja megvalósi-
 tani, és egy valódi szocializmust nem. Most én nem azt állítom,
 én nem akarok az aktuális kérdésekbe konkrétan beavatkozni, hogy
 most rögtön az egész apparátust le kellene cserélni, de hogy egy
 olyan tendenciának kellene lenni, hogy az apparátusban a meggyőző-
 dött Rákosistákat idővel kivonjuk a forgalomból, vagy olyan helyre

és a szövetkezeti vezetőség közötti ^{valóságos} viszony. Én egyáltalában na-
 gyon fontosnak és nagyon érdekesnek találom ^{nám} ^{ha} hogy a mostani magyar
 agrárkérdés ~~egy~~ tudományos ^{tel} megoldozásra kerülne, olyan értelemben
~~gondolom xxx~~ tudományos, ^{au} mint ahogy Donáth ^{ha}nak a könyve a 45-
 48-as ^{tel} ~~időkről~~ ^{tel} szól, ~~én ezt egy nagyon fontos dolognak tartanám,~~
 mert ebben ^{het} emelkednének ki ennek a dolognak a komoly szocialista
 elemei. Ezt így - ~~hát nem tudom én,~~ hogy ^{en} a régi magyar kifejezést
 használjak - ~~ezt így~~ hasból nem lehet megoldani, itt ~~egy~~ komoly
 kutatásra volna szükség, én csak azt hiszem, hogy a Kádárék he-
 lyes politikája következtében, amit ~~itt már 56~~ ^{en} 57 után már
 folytattak, amennyiben akkor ők ~~már~~ rögtön magukévá tették a
 Nagy Imre-féle új beszolgáltatási rendeletet, ~~hogy~~ azóta folyik
 itt nálunk egy fejlődés, amely ^{en} egy bizonyos ellentétben az ipar-
 ral, és egy bizonyos ellentétben a kulturpolitikával is ^{egy} Magyar-
 országon ^{en} sokkal nagyobb valóságos közeledést jelent ^{egy} a demokрати-
 kus szocializmus felé, mint ami eddig bármikor volt. ~~Ennek a fel-~~
~~kutatását én egy rendkívül fontos kérdésnek tartom.~~ Csakhogy
^{ert} ~~ehhez megint~~ - itt megint az optativus-kérdésnél vagyunk - ~~ezt~~
~~ezt~~ nem lehet ^{legy} ^{ly} megoldani, hogy ~~azért,~~ mert a parasztok megindultak
 egy jó szövetkezeti politika irányába, ^{ért} ^{ért} ~~hogy akkor~~ kimondjuk, hogy
 a munkások is megindultak egy helyes szakszervezeti politika
 irányába. A kettő között ^{ma még} semmi összefüggés nincs.
^{Ennig az egyetemi} politika ~~egy~~ ^{nek} megint borzasztóan nem egységes dolog,
 ahol ~~megint~~ ezek ^{nek} a Rákosi-féle sematizmusoknak az uralma rendkívül
 rossz módon napvilágra jön. ~~Nézzük Nézzé,~~ ^{nek} ha komolyan nézi ^{nek} a
 különbséget a magyar diákmozgalmak és a kapitalista országok ^{kel}
 diákmozgalmak között, ott kétségek ^{tel} kívül, hogy a kapitalista diák-
 mozgalmakban, nem mindenütt és nem következetesen, de többször

a 28.
oldalsóla 33.
oldalsóla 26.
oldalsól

szerepel a kapitalizmus elleni lázadás, szóval egy rendszer^{ellen}es ~~láz~~ fellépésnek a gondolata. Ellenben - én merném állítani, hogy ~~borzasztó~~ kevés kivétellel[✓] a mi diákmozgalmaink ~~egy~~ tiltakozás az egyetemünk rosszasa ellen. És ha a magyar kormány tényleg ~~egy~~ demokratikus állásponton állna, nemcsak ~~optativus~~[✓], hanem valóságos formában, akkor ~~felismerné~~ ezekben az elégedetlen diákokban a maga reformszövetségeseit és nem a ~~Rendőrség~~[✓] révén avatkozna bele ebbe a dologba és nem mindig rendőri kihallgatások következne^{nek} be egy-egy diákmozgalomból. ^(Amiről azt a humoros dolgot jegyzem meg zárójelben, hogy bármennyire tisztel is engem a magyar kormány, a Rendőrség minden egyes embert megkérdez, hogy nem olvasta-e az én könyveimet, ~~az~~^{most a} Rendőrség, az ÁVH éppen ennek az egész rendszernek a következtében engem éppen olyan gyanusnak tart, mint - ~~mit~~^{hemi} tudom én - a Fehér Ferencet vagy a ~~....~~^{Heller Agnest.} Az Aczél elvtárs megteheti azt a különbséget, hogy az én könyvem megjelenik és a Fehér Ferenc könyve nem jelenik meg, az ÁVH nem teszi meg ezt a különbséget.)

~~En~~^{én} és nem tudom, hogy sokan vannak-e, akik ~~olyan~~^{ilyen} erősen hangsúlyozzák azt, hogy a magyar fejlődés, az agrárfejlődésben beindult egy helyes irányban. Ezt én ~~hiszen az előbb láttam~~ fenntartás nélkül mondtam, természetesen azzal, hogy az egész kérdés még egy tudományosan megvizsgálandó kérdés, mert egyszerűen újsághírek és egyes személyi tapasztalatok alapján egy ilyen nagy mozgalmat igazán értékelni nem lehet. Ellenben most ez a pozitívum, és ~~azt~~^{én} hiszem, hogy ez nem kis pozitívum, ~~mert hiszen, akthiszem~~ nem sokan vannak nálunk, akik ennek a jelentőségét ilyen aláhúzottan és ilyen komolyan hangsúlyozzák.

a 26. oldalra átmenő rész folytatása

nemcsak ellen, hanem az egész diktatórikus bürokratizmus ellen is

a 27. oldalra

Most ^{de} ~~Itt~~ ^{megint} ~~térek~~ vissza az ~~indikativus~~ és az ~~optativus~~ ^{állás-}
^{kérdése} ~~pontjára~~: Az én ~~optativusom~~ az, hogy a munkáskérdésben is in-
 duljunk meg azon a helyes uton, amelyben a parasztkérdésben
 megindultunk. ~~Nézzé~~, ~~Ezt~~ elhallgatni nem tudom, és ^{és} ~~ja~~ ^{éppen} lengyel
 dolgok ~~éppen~~ megerősítenek abban, hogy a munkáskérdésnek a nem
^(veszélyt rejt magában, és a kérdés) helyes ~~megoldása~~, ~~aminek az~~ ugrópontja a szakszervezet, persze
 szerintem nem ~~csak~~ a szakszervezet, hanem a mindennapi életnek
 az összes kérdései. ~~és~~ ^{Itt} merül ~~fel~~ egy kérdés, ami megint a
 sztálinista és rákosista multtal a legszorosabb összefüggésben
 van, hogy ~~ti.~~ ^{avól} egy páni félelem van ~~abban~~, hogyha a tömegek
 spontánul szervezkednek. ~~Nem szabad~~ ^{Szervezkedést} csak állami és
 hivatalos vonalon lehet csinálni, és mihelyt létrejön valamiféle
^{követlen} ~~szervezkedése~~ az embereknek, akkor ez mindjárt ^{tekintetile} ~~egy~~ ^{szervezkedés} ~~frakciózás~~
 és egy ^{an} ~~ellenforradalom~~ ^{minős} gyanujába kerül. ~~Most már énnekem~~ ^{Az} a
 meggyőződésem, hogy a mindennapi élet demokratizálása csak ^{így}
 történetik meg, ha ezzel a ~~Rákosi-idő~~ ^{avól} ~~ből~~ származó, pontosabban
 a sztálini ~~idő~~ ^{ből} származó előítélettel szakítunk és a népesség-
 nek, az átlagembernek megengedünk ~~egy~~ szervezkedést bizonyos
^{an} ~~konkrét~~ ^{életben fontos} ~~dolgok~~ ~~köré~~ ~~szűlvitelére~~. Hogy most csak egy példán
 illusztráljam a dolgot, tegyük ~~fel~~, hogy van egy nagyon fontos
 utca Budapesten, ahol nincs patika. ~~Most én~~ nem látom be, ~~hogy~~
~~miért ne lehetne~~, hogy ennek az utcának a lakossága ^{miért ne} ~~szervezked~~
~~ék~~ és csinál ^{patka} ~~egy~~ szervezetet, amelynek ~~az a~~ ^{feladata}, ~~hogy~~ a
 tanácsnál ~~köré~~ ~~szűlvinni~~, hogy patika legyen ebben az utcában.
~~és~~ ^{Nem} látok ebben az égvilágon semmi veszedelmet, holott ez
 mint szöges el~~lentét~~ szemben ^{áll} a ~~Rákosi~~ ^{berendezkedésével} ~~korszak~~ ~~egész~~ ~~dolgával~~.
~~Itt~~ ^{Ma} is azt mondják, hogy természetesen ~~lehetséges~~, hogy

minden ember panaszt tesz, ír ^{het} levelet a Népszabadságba ^{nak} és így tovább. De tudjuk nagyon jól, hogy a levelet ^k, az egy darab papír, ami három nap múlva nem létezik, ellenben ^a hogyha van egy ilyen ad hoc szervezet, amely a tanácshoz ^felmegy, a tanácsot nem hagyja békében, a tanácsot egy bizonyos fokig ^a ~~hát egy ilyen~~ ostrom alá veszi, akkor előbb-utóbb ez a patika létre fog jönni, és én abszolút ^eképtelen vagyok belátni, hogy ebből miféle veszedelem származhat a tanácsköztársaságra. Ez most a szakszervezet mellett a másik pont, mert tⁱ.i. egy ilyen ad hoc szervezetnek ^a érintkezése a hatóságokkal sokkal hatásosabb és könnyebb, s ez aztán összefügg a ~~több~~ ^{tervezet vonatkozásával} demokratizmussal is, mert ha egy kerületben tömegesen vannak ilyen ^a mozgalmak, akkor azt is fogja az ember idővel tudni, hogy az illető képviselő ⁱjelöltek, illetve ^aképviselő-jelöltek ^{ve}a környezeten ^ahogyan viszonylik a kerületnek ilyen ~~most~~ ^a többé-kevésbé jogos követeléseéhez. Ugyⁱ hogy én amellet ^avagyok, és ^ezt tartom a lényegesnek, hogy a mindennapi élet mindennapi kérdéseiben jöjjön létre egy ilyen mozgási szabadság és demokrácia, ^{most}csak ennek a segítségével lehet a bürokratizmus rossz következményeit lenyesni.

Azt látja az ember, és ez úgy ⁱlátszik a külpolitikai irányvonalához ^{uk}tartozik, hogy Brezsnyevék nagyon sok tekintetben képtelenek egy ^{ny}~~hogy úgy mondjam,~~ ^{ke}kevésbé beavatkozó politikát ^{folymatni}csinálni; a cseh kérdés ^saz má^s volt, ottan egészen nagy állami ^{delegat}kérdések merültek ^efel, itt teljesen lokális és rövid lejáratu - mert hisz én például nem azt állítom, hogy most ennek az utcának a lakossága csináljon egy klubot, válasszon egy elnököt és titkárt ^a és csináljon egy klubhelyiséget ^a és így tovább, nem erről

van szó, hanem arról ~~van szó~~, hogy ~~amennyiben~~ egy bizonyos kollektív bajról ~~van szó~~, ^{ellen mit lehet tenni} nézze, hány hány² van, ahol a lakosság teljes mértékben és joggal elégedetlen a házfelügyelővel. Miért ~~ne lehetne~~ ^{na állhatnának össze} a lakóknak egy ilyen¹ összeállása, ^{és miért ne kívánhatná} amelyben ez az ad hoc alakult lakásbizottság a kerülettől ~~kivánná~~, hogy ezt a házfelügyelőt váltsák ~~fel~~. Én nem látok ebben a magyar tanácsköztársaság ~~ti~~ vagy a szocializmus szempontjából semminemű veszedelmet. Mert ~~ennek~~ ^{mak vége volna} ~~azután~~, mihelyt a házmaster ki van cserélve, ~~ez~~ a dolog ~~megszűnne~~. Itt nem arról ~~van szó~~, hogy állandó szervek jöjjenek létre, hanem ^{csak} éppen arról ~~van szó~~, hogy ~~egy~~ ilyen, a saját érdekeink képvisellete szempontjából ad hoc, egy célra való szövetkezések ne ^kfranciózásnak, ne ellenzéknek és így tovább ~~számítsanak~~, hanem számítsanak annak, hogy a lakosság érvényesíteni akarja jogait. ^{Ez} Ehhez természetesen, ^{nem jelenti azt, hogy ha} ha ennek a háznak a lakossága azt ^{akkor bizottságot alakít,} kívánja, ^{a kerületi} hogy az ~~illető~~ párttitkár távozzék; ez természetesen egy nevetséges dolog volna. És ez nem is fog létrejönni. ^{Persze} Hogyha egy kerületben ~~egy~~ nagyarányu elégedetlenség van egy párttitkárral szemben, akkor azt nagyon ^{is} meg kellene nézni.

^(hogy mineműek alkalmas emberek...) ~~... van az.~~ Én nem félek attól, ^{ti} ~~ti~~, ^{Art} ~~az~~ hogy a mostani káder, vezetőkáder messzemenően ilyen Rákosi-féle ^{emberekből} ~~káderekből~~ áll, ezt én nem vonom kétségbe. Ellenben mélyen meg vagyok róla győződve, hogy minden hivatalban, minden gyárban tömegesen vannak fiatalabb alkalmazottak, fiatalabb mérnökök, akiknek reform-hajlandóságuk van. Hogy ~~miért~~ ne lehetne itten aktuális kérdésekkel kapcsolatban cseréket ~~k~~ keresztülvinni, arról egyáltalában nem vagyok meggyőződve. Én azt hiszem, hogy ezek megint azok a kérdések, ahol mi konzerva-

tív módon oldjuk meg a dolgot; ~~hoggy megengedi~~, hogy a régi formulára vegyük ^í ~~hoggy~~ az ur, aki dolgozik.

Napi dolgokba nem akarok beavatkozni. ^{beszólni} Én, ^{ny} Nem tartom magamat politikusnak és ennél fogva semmi intencióm nincs arra, hogy a ^{politikai} ~~nem tudom én~~ - hogy a kerületek és a városok közötti tanácsviszonyokat hogyan alakítsák át; ez a politikusok dolga, ~~ebbe én nem avatkozok bele~~. Én a dolgot a demokrácia ideológiai ^{azt tartanám helyesnek} érvényesülése szempontjából ~~vetem fel~~, és itt ~~látom~~, hogy ahelyett, hogy mi a vezetés tulsulya révén passzivitásba szorított tömegekkel dolgozunk, dolgozzunk azon, hogy ~~az~~ ^{az} tömegek a maguk kívánságait minél erősebben és minél határozottabban fejezzék ki. Én - lehet, ~~hoggy én, nem tudom~~, de én nem hiszem, hogy azt fogják mondani, ~~azért~~, hogy ^{még} én túl optimista vagyok, ^{én} nem hiszem, ~~hoggyha~~ most az V. kerület mondjuk egy bizonyos fokig mozgásba jön, hogy annak a mozgásnak az lesz a célja, hogy vonuljon be Amerika Magyarországra és ~~szüntesse~~ meg a szocializmust. Én nem hiszem, hogy ~~ezt~~ fogják akarni, hanem fognak akarni bizonyos ~~nem tudom én~~ - konkrét dolgokat, amelyeket most nem tudnék ~~felsorolni~~ ^í; meg vagyok róla győződve, ha behivatna a Piri nénit, Piri néni ~~magának~~ öt vagy tíz olyan dolgot ~~fel~~ tudna sorolni, ami szerinte ~~hát~~ ~~nem tudom én~~ - ^{na'unk.} ^{Most} egy hibája ~~a~~ mi dolgunknak, ^{csak} például egy dolgot vegyek, ahol nekem nagy a reményem, hogy a mostani agrárfejlődés fog segíteni, ^í ~~hoggy~~ szégyen- gyalázat, hogy egy agrárország fővárosában, mint Budapest, olyan rossz kenyér van. Az állami kenyérgyárak nem tudnak ezen változtatni; én meg vagyok róla győződve, ha Pesten ~~létrejönne~~, eszébe jutna három ^P ~~pest~~ környéki téesznek, hogy együtt csináljon ^{egy} kenyérgyárat és jó kenyeret

27. oldalra
 süt, ~~hogy~~ akkor az egész budapesti kenyérkérdést minden további nélkül meg lehetne oldani. ^{nem új kérdés} Ezeknek a kérdéseknek a demokratikus perspektívája érdekel engem, és teljesen meg vagyok győződve és ápp az agrárkérdés a nagyon érdekes ebben, hogy amikor ezek a fiatal parasztok visszajöttek a téeszcsékbe, nem a háztáji gazdálkodás ^{fel} ~~meg~~javításán dolgoztak. Az ember azt gondolná, hogy azok, akik elmentek a Rákosi-féle téeszéből, most fanatikus hivei lesznek egy háztáji megoldásnak. Ezek a fiatal munkások ^{azonban} ~~éppen a~~ ~~szövetkezetben~~ ~~nem a háztáji dolgot akarják leépíteni.~~ Ők nem azt akarják, hogy minden parasztnak legyen ~~egy~~ háztáji gazdálkodásban egy marhája, hanem hogy a szövetkezetnek legyen ^{egy} modern marhate-nyésztése, amely azután a hus és más dolgok eladása révén a téesz-nek nagyobb jövedelmet biztosít. És itt van a dolognak egy spontán szocialista oldala, amelyet mi - megint csak azt mondom - nem ku-tattunk fel kellőképpen, nincs még egy igazi komoly monográfia tudtommal még készülöben sem, Verről a paraszti dologról.

Én megpróbáltam, nem tudom, hogy milyen eredménnyel. Donáth Ferencet rábeszélni, hogy írjon erről egy monográfiát. Itten vannak azok a tényleges fejlődési tendenciák - mert ^{nem lehet} el ~~fogja~~ ta-gadni, hogy ez, ^{én mint} amiről ^{amelyeket} agrárfejlődésről beszélek, ^{ezeket} ez egy tényleg létező tendencia, ~~ezeket~~ tanulmányozni és ~~minél inkább~~ ^{kell} támogatni és minél inkább országosakká tenni. Ez volna ^{ti.} ~~ti.~~ amit én itt a demokratizálás szempontjából a legfontosabbnak tartok.

Hogy befejezzem a dolgot. Az előbb beszéltünk a jó munka kérdéséről. Ha most ezek a téeszek ^{megpróbálnak} a budapesti állami kenyérgyárakat lekonkurálni, azt csak a jó munka segítségével csinálhatnák. ^{csak} ~~úgy~~, hogy ezekben a téesz-kenyérgyárakban jó kenyeret sütnének.

~~és~~ ^{bizonyos} Itt látni, hogy mennyire van egy spontán szocializmus ebben az agrárfejlődésben, ^{és} én éppen ~~azt szeretném és~~ ezt a két dolgot szeretném az előtérbe helyezni; ~~de~~ ^{hisz} egyrészt lássuk tisztán, hogy a lengyel krízis egy olyan krízis, amely potenciálisan minden nem demokratizált szocialista államnak a krízisévé ^{válhat} lehet, másrészt hogy lássuk a minálunk létrejött spontán jó folyamatot és tanuljunk ebből azoknak a folyamatoknak a számára, amelyeket dirigálunk.

(innen kezdve új, külön oldalra gépelve, megint 1-től oldalainkóza)

II/2

① ~~Nézzé~~ ^{Néhány személyes vonatkozású politikai kérdést} (Ha) ^{om} itten a Nagy Imréhez való viszonyomat akarom leírni, akkor azt kell mondani, hogy én ^{om} egy jóindulatú embernek, kommunis-
tának, még okos és az agrárkérdésben elég művelt embernek ^{is} tartottam, ellenben őneki igazi reform-programja nem volt. ^{és} ebben van egy bizonyos tragikus ^{eset}, hogy ha egy ország megérett a reformokra és létrejön egy mozgás, ^{amelyben} és valaki az élén áll és nem képes való-
ságos reformkérdésekkel ^{javaslatokkal} fellépni, akkor létrejön egy tragikus helyzet, ~~amiből~~ amelyből a Nagy Imre esetében még az ő halála is következett. Ami engem illet, én Nagy Imrével a programtalansága miatt voltak ^m ^p opozícióban. Én elleneztem a Rákosi-rendszert, azt mindenki tudja; én amikor a ^{XX} ~~20.~~ kongresszust ^{amelyek anyagait nyitvatartásra kerülték} kihírdették, ~~én nem tudom, hogy maga akkor ott volt-e azon az ülésen, az egyetemen volt egy ülés, ahol én azt mondtam, hogy nem tartom helyesnek, hogy személyi kultuszra redukáljuk ezt a kérdést, úgy hogy én itt a ^{XX} ~~20.~~ kongresszus vonalának a folytatása mellett voltam, és éppen mert emellett voltam, ezért álltam nagyon szkeptikusan és kritikusan Nagy Imréhez, úgy hogy amikor ^{hogy} ha a fiatalok hozzám fordultak - nagyon gyakran fordultak hozzám - , hogy mégiscsak lehe-~~

tetlen, hogy Nagy Imre¹⁹⁵⁶ és én¹⁹⁵⁶ köztem semmi kapcsolat nincsen; —
 hozzá szeretném tenni, hogy ezt világossá tegyem, én Nagy Imrével
 az ő ~~első~~ egész első minisztersége idején egyszer sem találkoztam,
 56-ban pedig ^{október} november 23-án, amikor beválasztottak a Központi
 Bizottságba, ~~akkor~~ találkoztam először Nagy Imrével^{vele}. Szóval a
 fiatalok gyakran jöttek fel hozzám kívánni, hogy létrejöjjön egy^a
 kapcsolat Nagy Imre¹⁹⁵⁶ és én¹⁹⁵⁶ köztem, én azt szoktam a fiataloknak
 felelni, Nagy Imrétől énhozzám pont olyan messze van, mint éntőlem
 Nagy Imréhez. ~~Ami alatt azonban én nem egy~~ hiusági kérdést^{Ez} ~~értettem~~^{volt},
 hogy nem én megyek el Nagy Imréhez, hanem én~~megyek~~ ^{jön} ő el hoz-
 zám, hanem ^{az} ~~értettem~~ ^{alatt}, ha én elmegyek Nagy Imréhez, akkor
 belekerülök az Imre bácsit dicsőítő és ² támogató társaságba, és
 ha ottan külön kívánságaim vannak, akkor azt fogják ~~az emberek~~
 mondani, ha nem tetszik, tessék elmenni. Ha Nagy Imre jön el én-
 hozzám, akkor én mondhatom Nagy Imrének^{én} ~~hogy~~ magával kooperálni
 csak akkor fogok, hogyha magának egy konkrét programja van, hogyan
 lehet a ^{XX} ~~20.~~ kongresszus követelményei értelmében Magyarországot
 demokratikussá átalakítani; amíg egy ilyen program nincs¹⁹⁵⁶, ~~nem~~,
 semmi értelme, hogy egymással tárgyaljunk. Láthatja¹⁹⁵⁶, hogy ~~a két~~
~~dolognak~~, ennek a dolognak egy politikai értelme volt, és ebben
 a politikai értelemben volt az, hogy én ^{október} november 23-án nem ta-
 tottam lehetségesnek, hogy egy kommunista kivonja magát az ¹⁹⁵⁶ ~~alól~~,
 hogy megpróbál ^{im} a dologban ~~valami~~ ~~hát nem tudom én~~
 összefüggést ~~találni~~ vagy rendet csinálni, és itt megintcsak
 hivatkozom arra, amit mindenki tud, csak tudomásul kellene venni,
 hogy ¹⁹⁵⁶ ~~1956~~ amikor Nagy Imre kilépett a Varsói Paktumból, ~~maga~~
~~nagyon jól tudja, hogy~~ Szántó Zoltán és én ellene voltunk ennek.

hogy ez két ~~megjegyzem Nagy Imre és Szántó nem egy hanem~~
 két nagyon különböző dolog, ami itten Nagy Imrét illeti, én sosem
 csináltam ~~én~~ titkot abból, ^{hogy} én, az én bemenetelem a jugoszláv
 követségre egy hiba volt, sőt életemben tulajdonképpen az egyetlen
 eset, ahol ~~én~~ azt mondhatom, hogy egy fontos döntést csináltam
 egészen brutálisan, ~~hogy is hívják~~ emberileg ostoba okokból.
 Ti. a dolog úgy volt, hogy minket ~~fel~~telefonáltak az éjjel,
 én egy nagyon ki nem aludott állapotban voltam, amikor ezeket a
 dolgokat megbeszélték, és biztosíthatok mindenkit, hogy ha reggel
 telefonáltak volna, nem mentem volna be a jugoszláv követségre.
 Ezt a jugoszláv követséget másnap reggel már tudtam, és megint
 mindenki nagyon jól tudja, hogy a legelső pillanatban, amikor
 lehetséges volt elmenni a jugoszláv követségről, akkor ~~tudni~~
~~fogja, hogy~~ Szántó, én és Vas Zoltán el akartunk menni; csak a
 rendőrség akadályozott meg ^{abban} attól, hogy elmenjünk, és a rendőrség
 rakott össze Nagy Imréékkel most ujonnan, most itten különbséget
 teszek: a jugoszláv követségre én mentem be; arra a helyre, ahonnan
 minket Romániába szállítottak, ~~ott együtt tartottak fogva engem~~
 Nagy Imrével. Ez egy nagyon nagy különbség, és én ezen a vonalon
 mentem Romániába, úgy ^{hogy} amikor egy tárgyalás folyt körül,
 hogy a budapestiek azt mondták, hogy ha én nem vagyok hűve Nagy
 Imrének, miért nem vallok Nagy Imre ellen, mint azt mások meg-
 csinálták, akkor én azzal feleltem, hogy mihelyt Nagy Imre is
 és én is szabadon sétálunk Budapesten, én hajlandó vagyok ^{politikailag} teljes
 nyíltsággal ~~fellépni Nagy Imre ellen~~; fogolytársam ellen nem vallok.
 Ennélfogva én a romániai előkelő internálást úgy fogtam fel, hogy
 Nagy Imre ^{is} én is le vagyunk tartóztatva. És mint ilyen nem

voltam hajlandó Nagy Imréről nyilatkozni, amint ^(H) hogy nem is nyilatkoztam azután többé ~~Nagy~~ Nagy Imréről; mindig, ha beszéltem, csak a saját szerepemről beszéltem, és hangsúlyoztam ~~é~~ - és ezt mindenki tudja, ^{azt hiszem} ~~ma már~~ -, hogy én nem tartoztam a Nagy Imre híveinek a csoportjába.

Én abban az időben, még sokkal inkább, mint most, ^{egy} izolált ideológus voltam, aki nem tartoztam a Kádár ^{-féle-} ~~által~~ ~~akkor~~, és akkor még nagyon ultrazing ^{l/k} elemekkel telített ^V csoporthoz, és nem tartoztam a Nagy Imre-csoporthoz sem. Ennélfogva én valahányszor erről a dologról nyilatkoztam, mindig csak a különállásomat hangsúlyoztam, ~~amit különben~~, amire megvannak a dokumentumok, mert utóvégre mondjuk az én előadásomat a Politikai Akadémiában 56-ban sem Nagy Imre-párti, sem Nagy Imre-ellenes dolognak nem lehet minősíteni, hanem ^{ez} ~~egy~~ ideológusnak az állásfoglalása ~~ahhoz~~ ~~az~~ abban az időben felmerült kérdésekhez. Ugy ^(H) hogy én ~~itt~~ ~~ezt~~ nagyon határozottan mondhatnám, ^(H) ~~ti~~ hogy én sem a Nagy Imre hívei, sem a Nagy Imre ~~- nem tudom én -~~ ellenségei közé nem tartoztam.

^{a 39. oldalról} Tudják, hogy amikor bevezették ~~a~~ ezt az új mechanizmust, ^{Ami a külső eseményeket illeti:} ~~kérdését~~, ~~hogy~~ akkor énnekem volt egy beszélgetésem az elvtársakkal, ^{a 38. oldalról} ^(S) utána közös megegyezés alapján adtam az Unitának egy interjút, amelyben azt mondtam, hogy én ezt a lépést, ^(S) egy helyes lépésnek tartom előre, azért, mert ebből, ha ~~körösztül~~ akarják vinni, Magyarországnak ~~a~~ demokratizálása és a marxizmusnak ~~a~~ továbbfejllesztése következik. Ezt én ~~mondom~~ az Unitá-interjuban elmondtam, ^(S) utána létrejöttek azok a tárgyalások, amelyek arra vezettek, hogy belépjek a magyar pártba, ^(S) és hangsúlyozni szeretném, hogy én

soha nem léptem ki a magyar pártból. Amikor én Romániából vissza-
jöttem, akkor irtam egy levelet a Központi Bizottságnak, melynek
körülbelül az volt a tartalma, hogy én ennyi és ennyi ideig párt-
tag voltam, mindenki ismeri az én állásfoglalásaimat, mert ezek
a legnagyobb nyilvánosság előtt ~~játszódtak~~ ^{történtek} le, kérem a pártba
való ~~f~~ ^{fel}vételemet. Erre nem kaptam választ. Amikor 66 után, ~~amikor~~
^{után} ez a nyilatkozat ~~megtörtént~~ ^{után}, létrejöttek a tárgyalások, akkor én
ugyanazt a levelet elküldtem a Központi Bizottságnak, azzal a
hozzátétellel, hogy erre 57-ben nem kaptam választ, ma ~~xxx~~
talán olyanok a viszonyok, hogy a Központi Bizottság foglalkozni
fog ezzel a kérdéssel. Szóval sem a párttól való eltávolodás, ^{nek}
sem a pártba való visszavétel, ^{nek} ~~annak~~ a Nagy Imre-kérdéshez
közvetlenül semmi köze nincsen. [Én soha nem ismertem el, és

soha nem is fogom elismerni, ~~h~~ ^hg hogy nekem bármiféle ideológiai
kapcsolatom lett volna ^é Nagy Imrével. Amivel nem ~~azt mondom~~ én
~~hogy~~ most, ~~hogy én itten~~ Nagy Imréről rosszat akarok mondani,
mert én például ~~tudom~~, a huszas években, ^{amikor} 29-ben illegális
munkán voltam Magyarországon, ~~akkor~~ együtt dolgoztam és jól dol-
goztam együtt Nagy Imrével. Ugy ^h ~~hogy~~ ~~sem~~, ~~x~~ semmiféle ~~-hát mit~~ ^{sem}
~~tudom én~~ - ellenséges viszony közöttünk nem volt, csak mind a
^{nk} kettőnek megvolt a maga állásfoglalása és a maga vonala, amelyek
egymással soha nem lettek összeegyeztetve.

Kádár elvtárs ^{sal kevés személyes kapcsolat volt. ő} talán emlékezni fog arra, ^{kor} 45 után, amikor
még a két párt egymással egy ~~ilyen~~ konkurens viszonyban volt,
kialakult egy olyan bizottság, amelyben 4-5 szociáldemokrata,
4-5 kommunista volt abból a célból, hogy havonként egyszer ~~-hát~~
~~nem tudom én~~ - feketekávénál, barátságos beszélgetésben tárgyalják

937.
oldala

meg azokat a ~~sú~~ surlódásokat és differenciákat, amelyek a két
 párt között vannak, és lehetőleg igyekezzenek azokat elsimitani
 és rendbehozni. Ebben a bizottságban együtt voltam Kádárral, ^{és} ott
 egy nagyon jó vélemény alakult ki bennem Kádárról. Attól fogva
 azután nem volt semmi kapcsolat köztünk. De az a jó véleményem,
 hogy ő azon kevés intelligens munkás közé tartozik, aki nem vesz-
 tette el a munkás-karakterét a hatalomnak ^a megragadásával; ezt a
 véleményemet ~~f~~enntartom. Kádár egy olyan munkásból lett vezér,
 aki ebben a folyamatban nem vált bürokratává.
Egyébként ~~akkor~~ távoztál
 apolitikától nem most kezdődik. ^{pt} Én, amikor lefolyt
 a Rudas-vita, a Rudas-vitát arra használtam fel, hogy ^{sz} visszavonul-
 jak az aktív ^{sz} politikai élettől, és attól fogva nem maradt más
 funkcióim, mint hogy az Akadémia elnökségében voltam és a béke-
 mozgalomban résztvettem, minden más funkcióról lemondtam és ki-
 küszöböltem, és ez az idő, amelyben az Esztétikámat és más dolgokat
 irtam. Úgy hogy tulajdonképpen azt lehet mondani, hogy az az
 állapot, hogy én a magyar párt munkájában tisztára mint ideológus
 veszek részt, ~~ez~~ már 1950-ben, a Rudas-vita befejezésével kezdődött.
~~Úgy~~ hogy Ez nem 56-os jelenség. Amint hogy mindenki meg is álla-
 pithatja, hogy azokban az ellenzéki mozgalmakban, amelyek tilta-
 kozások és ilyen dolgok formájában 56 előtt voltak, én sose vettem
 részt. Nem minthogyha E Rákosival elégedett lettem volna.

932
 oldalra